

Рамковий документ:

Робоча група високого рівня з питань екологічних наслідків війни

15 вересня 2023 року

Україна зазнала катастрофічної шкоди після повномасштабного військового нападу Росії на країну в лютому 2022 року. Кількість убитих, поранених або вигнаних з домівок; дітей, викрадених і насильно вивезених з України; зруйнована інфраструктура: масштаби втрат та страждань вкрай складно оцінити.

Навколишнє середовище також стало жертвою цієї війни з руйнівними наслідками. Наслідки цієї шкоди докільлю – для ментального та фізичного здоров'я людей, для економіки та засобів до існування – є глибокими та широкомасштабними та поширюються далеко за межі України. Захист і сталість навколишнього середовища в його багатогранних проявах безпосередньо пов'язані з безпекою та добробутом людини, стійкістю держави, а також гуманітарною безпекою та добробутом. Не може бути пріоритетів між забезпеченням національної безпеки, безпечної та процвітаючої України та захистом і безпекою навколишнього природного середовища: вони впливають і залежать одне від одного.

Вплив війни на навколишнє середовище часто недооцінюють – його іноді називають «мовчазною жертвою», – але в Україні наслідки настільки серйозні, що ця тема стала центральною темою міжнародного занепокоєння. Багато природних лісових зон України, її тваринний і морський світ, вода та вражаюче біорізноманіття були надзвичайно пошкоджені або забруднені. Глобальна продовольча безпека під загрозою. Можливість витоку ядерної радіації з окупованої атомної електростанції становить загрозу для всього регіону. Міни розкидані у такій великій кількості, що знадобляться десятиліття, щоб сільськогосподарське виробництво та інші види діяльності на землях відновилися. Сама війна має жахливий вплив на клімат, а також гальмує реалізацію глобального кліматичного порядку денного.

Президент Зеленський наголосив на важливості захисту навколишнього середовища, а також продовольчої та енергетичної та ядерної безпеки, у Формулі миру з десяти пунктів, оприлюдненій в

листопада 2022 року. Уряд України має конкретизувати ці наміри та розробити план їх виконання.

Ключові фактори

Екологічний вплив війни в Україні є величезним через ряд важливих факторів:

- **Війна, яка ведеться Росією, безпосередньо й неодноразово завдала значних збитків навколишньому середовищу**, які не виправдані жодною чіткою воєнною ціллю та є непропорційними будь-якій очікуваній військовій перевазі. Усі докази вказують на те, що обвал Каховської дамби, наприклад, був навмисним актом Росії, що затопив села, знищив природні заповідники, розпорошив міни та поставив під загрозу критичне водопостачання Запорізької атомної електростанції.
- **Україна годує світ.** Війна – і особливо блокада Росією експорту продовольства через Чорне море – впливає на продовольчу безпеку в усьому світі. Україна протягом тривалого часу була одним із найбільших світових експортерів зерна та соняшникової олії, а підвищення цін і скорочення пропозиції в результаті дій Росії посилили голод і бідність мільйонів людей у десятках країн світу.
- **Україна — країна екологічної величі:** тут зосереджено 35% біорізноманіття Європи, надзвичайно багатий ґрунт і вражаюча мережа національних парків, біосферних заповідників та інших цінних екосистем. Багато з цих місць були безпосередньо пошкоджені та/або окуповані Росією, що має жахливий вплив на тваринний світ і біорізноманіття країни.
- Це також країна з розвиненою **важкою промисловістю**, включаючи вугільні шахти, хімічні заводи, нафтобази та інші промислові об'єкти, особливо у східному регіоні Донбас. Це створює підвищені ризики для навколишнього середовища: величезна кількість забруднюючих речовин може потрапити в повітря та воду, якщо ці об'єкти пошкоджуються під час бойових дій.
- **Ядерна загроза реальна.** Відмова Росії виключити використання ядерної зброї та загроза катастрофи, особливо на окупованій Росією Запорізькій атомній електростанції,

становлять надзвичайно високу загрозу, яка може вплинути на весь регіон.

- **Війна має кричущий вплив на клімат і кліматичні цілі.** Схоже, що війна значно збільшила викиди парникових газів, маючи при цьому вторинний ефект розширення розробки викопного палива в інших країнах і скорочення коштів на адаптацію. Найбільше від цього лиха постраждають найбідніші країни.

Основні принципи та наміри

Робоча група високого рівня з екологічних наслідків війни в Україні була створена, щоб привернути увагу до цієї жахливої шкоди та допомогти Україні побудувати краще екологічне майбутнє. Вона робитиме це, спираючись на наявний досвід, просуваючи нові дослідження, де це необхідно, і надаючи чіткі рекомендації.

Обговорення та рекомендації Робочої групи будуть науково обґрунтованими та відповідатимуть міжнародному праву та принципам Лугано, які було сформовані на Конференції з відновлення України 2022 року. Це сприятиме повній прозорості в реалізації екологічних цілей, що є важливим для їх успіху.

Зокрема, Робоча група керуватиметься такими керівними принципами:

1. Необхідно розуміти масштаби екологічного впливу війни, як в Україні, так і в усьому світі, і, таким чином, постійно відслідковувати їх. Це посилить підзвітність і допоможе визначити параметри та потреби щодо зменшення ризиків, адаптації та реконструкції.
2. Має бути відповідальність за масштабне руйнування навколишнього середовища російськими військами. Відповідальність включає притягнення окремих осіб і держав до відповідальності за ці злочини та виплату компенсацій.
3. Україна може відбудовуватися на кращому рівні [ніж до руйнування], і ця відбудова має визначатися екологічними імперативами. Відбудова України та її галузей промисловості міст та інфраструктури, відповідно до найкращих доступних

технологій, має ґрунтуватися на цілях екологічної стійкості, а також на концепції Planetary Boundaries.

4. Чітко сформульовані цілі зеленого відновлення заслуговують на сильну підтримку з боку українського народу, його влади та міжнародної спільноти, як державної, так і приватної. Екологічні критерії мають бути невід'ємною частиною всіх стратегій відновлення та планів дій у різних секторах, і за потреби має надаватися допомога для зміцнення національного потенціалу для їх реалізації, що вимагатиме значної міжвідомчої співпраці.
5. Терміново необхідні як планування, так і дії. Заходи щодо запобігання подальшій екологічній катастрофі або пом'якшення збитків мають бути пріоритетними, навіть якщо війна все ще триває.
6. Ці заходи вимагатимуть залучення всього українського суспільства та залежатимуть від партнерства між державним та приватним секторами, науковцями, економістами, громадськими лідерами, громадянським суспільством та іншими, із врахуванням інтересів та представництва представників різних гендерів та віку. Робоча група дотримуватиметься інклюзивного підходу у своїх оцінках та обговореннях.

Три пріоритети

Робоча група оцінить те, що відомо, де є прогалини та що необхідно для комплексної політики реагування на екологічні наслідки війни.

Оцінка збитків

Уряд України на постійній основі збирає інформацію про збитки, залучаючи українське суспільство. Чи існують аспекти впливу війни на навколишнє середовище, які ще не враховані, або про які можна повідомити чи проаналізувати у спосіб, який є більш корисним для політики та планування дій? Чи є додаткові інструменти чи методології, які могли б допомогти отримати більш повну картину поточної шкоди навколишньому середовищу та безпосередніх ризиків?

Відповідальність

Напади під час збройного конфлікту, які навмисно завдають серйозної шкоди навколишньому середовищу, є явним порушенням міжнародного гуманітарного права та є воєнним злочином відповідно до Римського статуту Міжнародного кримінального суду. В українському законодавстві та низці інших юрисдикцій дії, що спричиняють екологічну катастрофу, конкретно визначаються як екоцид.

Яка стратегія найкраще визначить і забезпечить відповідальність за ці масові злочини? Як міжнародне співтовариство може зробити внесок у багатоаспектний підхід до внутрішньої та міжнародної юридичної відповідальності, в тому числі шляхом збереження доказів і відстоювання міжнародних правових норм, які були настільки грубо порушені?

Окрім притягнення осіб і держав до відповідальності за їхні дії, важливою є чітка прихильність відшкодування. Необхідно вирішити складні питання забезпечення ресурсами, визначити чітку відповідальність за збитки та необхідні величезні суми. Приклади з інших контекстів повинні допомогти визначити варіанти стратегії відшкодування.

Зелене відновлення

Відновлюючись від руйнувань, завданих війною, Україна також має виконати дуже складне завдання повного переходу до зеленої економіки. На сьогоднішній день проведена незалежна оцінка визначила керівні принципи відновлення, але потрібна більша конкретика для впровадження найкращих політик та пріоритетів у всіх секторах навколишнього середовища та економіки. Україна повинна у відповідній частині керуватися рекомендаціями Планетарних кордонів та іншими міжнародно узгодженими стандартами та цілями, починаючи свою реконструкцію, значно покращуючи довоєнні екологічні та промислові реалії.

Яким є найкращий спосіб для України визначити специфічні для сектору потреби, щоб досягти своїх екологічних «net-zero» цілей? Це має включати увагу до управлінських, фінансових, статутних і наглядових структур для сприяння їх реалізації, і вимагатиме значних приватних і державних інвестицій, як внутрішніх, так і міжнародних.

Висновок

Робоча група присвятить найближчий рік використанню експертних знань у всіх вищезазначених сферах для просування рекомендацій, які допоможуть Україні рухатися до зеленого майбутнього, захищати її навколишнє середовище та досягнути належної справедливості за завдану шкоду.

«Зелена» Україна принесе користь усім українцям і людству в усьому світі. Можливість модернізувати промисловість, суттєво зменшити викиди вуглецю, посилити захист навколишнього середовища та здійснити необхідні структурні чи правові зміни для забезпечення цього захисту — все це критично важливі елементи для відновлення країни та допоможуть визначити її міжнародні відносини.

Україна націлена реалізувати ці завдання та бути солідарною з майбутніми поколіннями, як в самій Україні та за її межами. Ми повинні зробити все можливе, щоб допомогти.